

UDK 911.3:636 (497.12) "1900/1981" = 863

UDC 911.3:636 (497.12) "1900/1981" = 20

ŽIVINOREJA V SR SLOVENIJI **(Prispevek h geografski monografiji Slovenije)**

Igor V r i š e r *

Slovenski geografi so doslej posvečali razmeroma malo pozornosti živinoreji, čeprav je že od 18. stoletja dalje postala zelo pomembna kmetijska panoga¹ in se ji je namenjal čedalje več polja in travinja. Povsem je živinorejska usmeritev prevladala v slovenskem kmetijstvu v sodobnosti, ko so jo, ob upoštevanju naravnih možnosti, razmer, tradicije in socialnih odnosov v zasebnem kmetijstvu, kmetijski strokovnjaki priporočali za pretežni del alpske, predalpske in dinarsko-kraške Slovenije. V družbenih planih je bila živinoreja, še posebej govedoreja in svinjereja, vedno navedena kot prednostna kmetijska panoga². Usmerjena naj bi bila na domača in tuja tržišča in naj bi povečala blagovnost slovenske kmetijske proizvodnje, ki se sicer ne more opreti na ugodne prirodne pogoje in je zato slabo konkurenčna. Hkrati se je v živinorejski proizvodnji videlo možnost racionalnega, modernega in specializiranega kmetovanja, ki naj bi nadomestilo tradicionalno samoprehranitveno in avtarkično kmetijsko gospodarjenje, ki je na Slovenskem prevladovalo tja do srede 20. stoletja. Podobni razlogi so narekovali živinorejsko usmeritev na večini kmetijskih obratov združenega dela, ki so se prav tako specializirali v mesno ali mlečno govedorejo, mesno svinjerejo in piščančerejo. Po vsem tem ne preseneča, da je dobila živinoreja v slovenskem kmetijstvu pomembno mesto in da ji po statistični oceni pripisujejo, da je ustvarila okoli 40% kmetijskega družbenega proizvoda.³

V pričujočem poročilu želimo prikazati razvoj živinoreje v SR Sloveniji po panogah in regijah ter v odnosu do obstoječih agrarnih sistemov in proizvodnje nekaterih kmetijskih pridelkov.

Viri in nekatera metodološka vprašanja

Podatke o živini so zbirali na dva različna načina: ali s popisi ali z ocenami. V času Avstroogrške so zabeležili število živine ob popisu prebivalstva (leta 1869, 1880, 1890, 1900, 1910) ali ob posebnih popisih živine (npr. leta 1902, na Ogrskem 1895 in 1911)⁴. V medvojnem času so v bivši Jugoslaviji živino preštevali ob popisih leta 1921 in 1931 ter s statističnimi ocenami (npr. leta 1939)⁵. Za Slovensko Primorje, ki je bilo

* Dr., redni univ. prof., Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, Aškerčeva 12, 61000 Ljubljana, YU.

pod Italijo, je najdragocenejši vir *Catasto agrario*, ki je prinesel podatke za leto 1939⁶. Na avstrijskem Koroškem so priobčili podatke o številu živine ob posebnih popisih ali cenitvah⁷. V povojnem času je jugoslovanska statistika zbrala podatke o živini s posebnimi kmetijskimi popisi leta 1960 in 1969 ter ob popisih prebivalstva leta 1953, 1961, 1971 in 1981, vendar v tem drugem primeru le za živino zasebnih kmetovalcev. Za vmesna obdobja je zavod SRS za statistiko objavljajal ocene staleža živine, ki jih je zbral s pomočjo posebnih anket vsako leto 15. januarja. O številu živine v organizacijah združenega dela pa je dobil podatke iz njihovih letnih poročil ob koncu leta (31. decembra). Žal je zavod za statistiko priobčil skupne podatke za zasebni in družbeni sektor po občinah le za l. 1960, 1976 in 1981⁸. Za avstrijsko Koroško je podatke o živini priobčil »Statistisches Handbuch des Landes Kärnten«⁹ na osnovi ocen po okrajih in občinah. Živino na ozemlju Furlanije-Juljske krajine pa so zabeležili ob kmetijskih popisih.¹⁰

Število živine smo želeli ugotoviti za sedanje ozemlje SR Slovenije. Takšen pregled je terjal, da podatke za leti 1900 in 1929, ki so bili podani po razmeroma majhnih teritorialnih enotah, preuredimo ustrežno sedanji upravni razdelitvi in novi razmejitvi. Ker nismo imeli podrobnih navedb, smo živino razdelili proporcionalno površini katastrskih oziroma upravnih občin. Zaradi tega podatki za te dve leti niso docela točni, čeprav v globalu ne odstopajo od statistično zabeleženega stanja.

Iz metodološkega vidika se je pri obravnavi živinoreje zastavilo vprašanje, kako različne zvrsti živine spraviti na enoten imenovalc in s tem doseči možnost primerjanja. Običajno se je poenotenje opravilo tako, da se je vso živino preračunalo v »glave normalne živine« ali »glave velike živine«¹¹ po naslednjem ključu:

	W. Roubitschek ¹¹	B. Andreae ¹¹	V. D. Sick ¹¹
1 odraslo govedo	1 GNŽ	1 GNŽ	1 GNŽ
1 konj	1 GNŽ	1,2 GNŽ	1 GNŽ
1 svinja	0,25 GNŽ	0,25 GNŽ	0,2 GNŽ
1 ovca	0,1 GNŽ	0,1 GNŽ	0,08 GNŽ
1 kokoš, rasa, gos	0,015 GNŽ	0,015 GNŽ	0,015 GNŽ

Ključ omogoča, da med seboj primerjamo stalež živine v različnih obdobjih ne glede na njeno živinsko sestavo. Pri podrobnejših ključih, ki jih tu nismo navedli niti upoštevali, se upošteva starost živali. Poleg navedenih ključev obstajajo še drugi, ki nekoliko drugače vrednotijo ovce, svinje ali perutnino. Zaradi pomanjkanja podatkov smo se odločili za Roubitschkov ključ, ki so ga geografi že uporabljali. Možno je tudi preračunati živino v žitne ali mlečne enote.

Drugo metodološko vprašanje, s katerim smo se ukvarjali, je bilo, v kakšnem prostorskem odnosu prikazati število živine na določenem območju: ali do prebivalstva ali do površine ornih zemljišč, polja, obdelanih ali kmetijskih tal. Odnos bi lahko računali tudi do nekaterih pridelkov, ki so pomembni za vzrejo (npr. krompir in svinjereja). Glede na neustaljenost teh kazalcev, smo se odločili za odnos med govejo živino oziroma svinjami in kmetijskimi tlemi. Za druge živinorejske panoge kazalca nismo računali, saj je pomen konjereje in ovčereje majhen, pri perutninarstvu pa prevladujejo umetna krmila in piča, ki so jo večidel dobili od drugod.

Razvoj živinoreje

Za slovensko živinorejo v minulih osemdesetih letih je značilno nazadovanje dveh svojčas zelo pomembnih panog: konjereje in ovčereje ter porast perutninarstva in svinjereje. Premiki so bili tako občutni, da lahko govorimo o zatonu prvih dveh in o specializaciji v drugi dve živinorejski panogi. Govedoreja je kljub velikemu poudarku in družbenemu spodbujanju ostala z občasnimi nihANJI bolj ali manj v nekdanjem obsegu.

Tab. 1. Gibanje števila živine v SR Sloveniji 1900–1981

Živina	1900 ¹²	1931 ¹³	1953 ¹⁴	1960 ¹⁵	1970 ¹⁶	1981 ¹⁷
Konji	59 596	66 500	65 995	56 192	45 316	18 169
Govedo	589 985	521 000	475 023	487 991	492 918	568 305
Svinje	409 770	490 000	422 068	514 169	449 188	509 117
Ovce	111 940	61 000	120 421	62 179	30 169	15 115
Perutnina	1586 945	1441 617	4179 000	10959 127

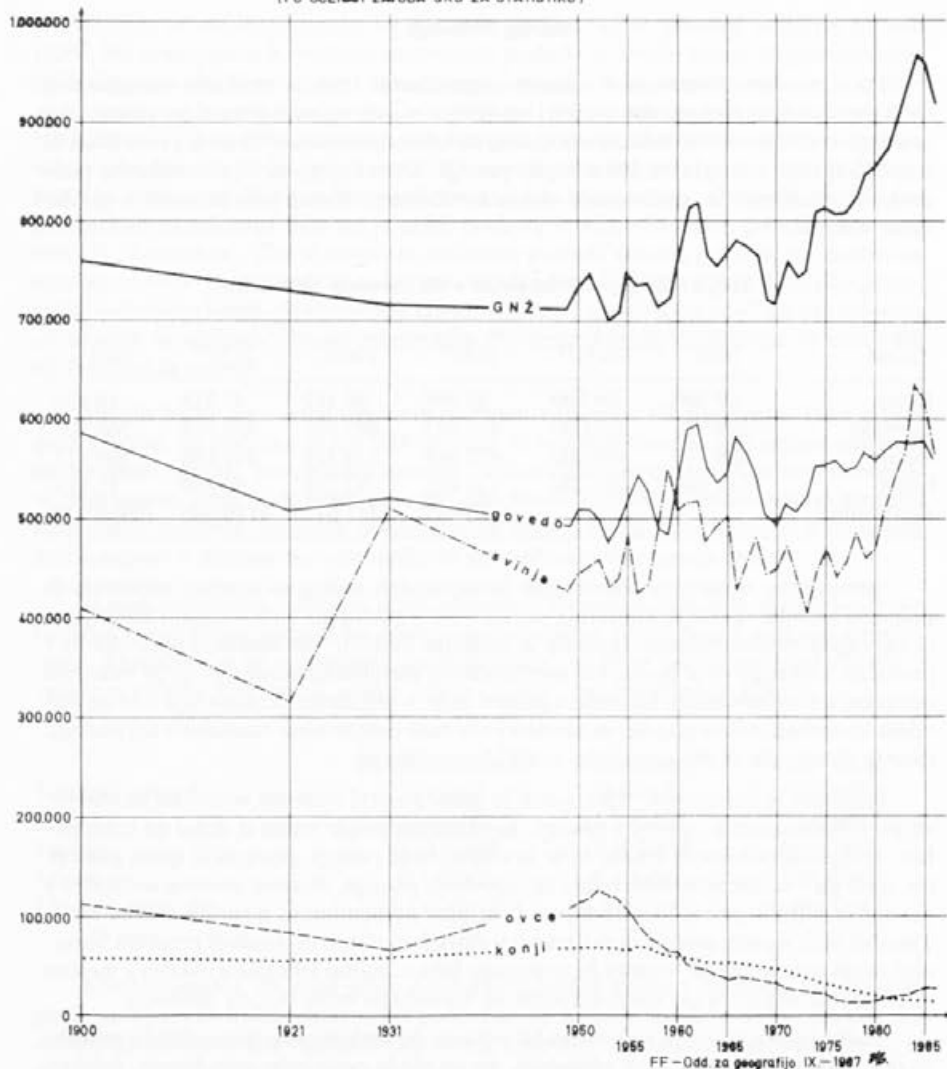
Spremembe v razvoju posameznih živinorejskih panog so rezultat svetovnih in domačih razmer. Tako je konjereja nazadovala s postopno mehanizacijo kmetijstva in razvojem avtomobilizma. Izgubila je temeljni funkciji: pri kmečkih opravilih in v prometu. Ohranila se je bodisi kot specializirana plemenska konjereja ali za nekatera opravila, ko mehanizacija ne pride v poštev (npr. v gozdarstvu). Slovenija ima na številnih območjih dobre pogoje za konjerejo in tudi dolgotrajno tradicijo v tej panogi, zato je škoda, da se jo je opustilo v tolikšnem obsegu.

Podobno je z ovčerejo. Njen zaton je začel po prvi svetovni vojni, ko so omejitve pri polnomadizmu, težave s pastirji, konkurenca boljše volne iz dežel na južni poluti, manjša avtarkičnost kmetij in še nekateri drugi razlogi, povzročili sprva postopno, nato pa v šestdesetih letih naglo nazadovanje panoge. Poskusi obnove ovčarstva v nekaterih alpskih predelih v zadnjem času niso pomembneje povečali števila ovac. Tako so sicer ugodni pogoji za ovčarstvo v alpskih in dinarsko-kraških predelih Slovenije ostali neizkoriščeni, čeprav bi ta panoga lahko znatno izboljšala oskrbo z mesom in aktivirala nekatera po naravnih virih za kmetijstvo manj bogata območja.

Razvoj govedoreje je v glavnem bil odvisen od vsakokratne gospodarske politike in obče kmetijske politike. V obdobjih, ko so vlade podpirale govedorejo, mlekarstvo ter mesno pridelavo za izvoz, zagotovile ugodne in stalne cene, je govedoreja napredovala. Nasprotno je nestabilnim obdobjem sledilo nazadovanje stalaža živine. Tako je govedoreja v Sloveniji upadla v času svetovne gospodarske krize v tridesetih letih, po vojni pa v letih 1953, 1959, 1964, 1970 – 72 in v zadnjem času; vzpon pa je doživljala v letih 1956, 1961–63 in 1966. V poslednjih letih je skušala republiška vlada s kooperantskimi pogodbami, odkupnimi cenami in drugimi oblikami podpiranja živinoreje zadržati kar najbolj stabilni stalež goveje črede. Vpliv obče agrarne politike je bil bolj posreden. V Sloveniji je bila govedoreja vedno osredotočena na malih in srednjih kmetijah. Tradicionalno polikulturno in delno tržno kmetijstvo, ki je prevladovalo v večini slovenskih pokrajin, je zaradi mleka, mesa in gnoja praviloma gojilo vedno nekaj glav goveda. Takšno razmerje je ostalo tudi po vojni, saj socialistični

GIBANJE ŽIVINE NA OZEMLJU SR SLOVENIJE

(PO OCENAH ZAVODA SRS ZA STATISTIKO)

sektor v govedoreji ni pomenil veliko. Leta 1981 je odpadlo na družbeni sektor 11,6% goveda. Zato so se v govedoreji kazala obdobja, ko je v agrarni politiki prevladovala zasebnemu kmetijstvu nenaklonjena politika, vedno z upadanjem govedoreje (npr. ob uvajanju kolektivizacije kmetijstva štiridesetih in v začetku petdesetih let). Obenem se ni mogoče ubraniti vtisa dobljenega na podlagi statističnih podatkov za SR Slovenijo, da na njenem ozemlju ni mogoče ob sedanji posestni in proizvodni strukturi znatneje preseči 600.000 glav goveda; najvišje številke, ki smo jih dosegli, so bile leta 1900 589.000 in leta 1962 594.566 (glej priloženi grafikon).

Podobno kot govedoreja je bila tudi prašičereja v slovenskem kmetijstvu stalna, vendar bolj skromna obvezna sestavina vsake kmetije. Na gospodinjstvo, ki je imelo

kmečko gospodarstvo, je prišlo leta 1981 2.65 prašičev (2,95 goveda in 0,13 ovac). Porast prašičereje v povojnem času, zlasti v šestdesetih in sedemdesetih letih, je zategadelj treba pripisati uvedbi svinjereje na posebnih družbenih posestvih in razširjene kooperacije z zasebnimi kmeti (podobno kot pri pitanju goved). Nekatere velike svinjerejske farme (Ihan, Ptuj, Ljutomer; Murska Sobota) gojijo po več tisoč prašičev. Na družbeni sektor odpade 32,9% vseh prašičev v SR Sloveniji. Sicer pa je tudi prašičereja doživela obdobja rasti (1955, 1958, 1962, 1971, 1975–77, in 1983–84) in obdobja nazadovanja (1953, 1956–57, 1966, 1973) iz podobnih razlogov, kot smo jih navedli za govedorejo. Pri tem kaže upoštevati, da Slovenija nima nobenih posebnih ugodnih pogojev za svinjerejo, kot jih npr. ima za govedorejo. Prehranbena osnova v koruzi, krompirju in krmnih rastlinah je za intenzivno in širokopotezno svinjerejo prešibka in veliko koruze za pitanje je treba uvoziti iz drugih republik.

Perutninarstvo v Sloveniji je nastalo v širši, sodobni in specializirani obliki šele po vojni, predvsem v sedemdesetih letih, ko so osnovali velike perutninarske farme v družbenem sektorju. Nekaj kasneje so tej pobudi sledili tudi nekateri zasebniki, na katere odpade 1.495.476 kokoši (leta 1981). V primerjavi s tem modernim perutninarstvom je ostalo tradicionalno gojenje kokoši, rac in gosi, ki je spremljalo večino slovenskih kmetij, močno v ozadju in sedaj njegova proizvodnja piščančjega mesa in jaje močno zaostaja za industrijskim načinom. V perutninarstvu odpade na družbeni sektor kar 86,4% vse perutnine.

Zaradi pomanjkanja podatkov ni mogoče poročati o gojenju koz in kuncev, čeprav obe dejavnosti doživljata v zadnjih letih obnovo in vzpon. Zavod za statistiko ne navaja več podatkov o njihovem številu, zadnji so iz leta 1953.

Do zanimivih ugotovitev pridemo, če spremembe števila živine oziroma živinorejsko proizvodnjo preračunamo v »glave normalne živine«. Izkaže se, da je živinorejska proizvodnja na ozemlju SR Slovenije v glavnem nihala okoli poprečja 740 360 GNŽ. Najvišjo vrednost je dosegla leta 1900 in po oceni Zavoda SRS za statistiko leta 1984 in najnižjo leta 1953. Izpad konjereje in ovčereje je nadomestila zvečana prireja svinj in perutnine. Številke potrjujejo izrečeno misel, da se v danih razmerah živinorejska proizvodnja v SR Sloveniji zelo težko izdatno zveča, da pa razmeroma hitro nazaduje. Očitno je zgornja meja racionalne živinorejske proizvodnje v sedanjih agrarnih in družbenoekonomskih razmerah in ob danih naravnih pogojih pri enem milijonu GNŽ. Še na eno posebnost tega računa moramo opozoriti: v računih za leto 1900 in 1931 ni upoštevana perutnina, ker je takratni statistični viri ne navajajo po manjših upravnih enotah. Če bi upoštevali tudi to postavko, bi se razlike med stanjem leta 1900 in 1981 zmanjšale, kar bi pomenilo, da proizvodnja v sedanjosti v glavnem ni bistveno večja od tiste pred I. svetovno vojno navkljub vsem novostim in naporom.

Razmestitev in gibanje števila živine po regijah

Zaradi različnosti narave in agrarnega gospodarjenja obstajajo dokajšnje razlike v živinoreji med regijami.

P o m u r j e je naše najbolj intenzivno živinorejsko območje. Na hektar kmetijskih tal pride 1,04 glav goveda in 1,84 svinj. Število goved in svinj se je od leta 1900 stalno večalo in doseglo v sedanjosti višek. Pri dvigu staleža svinj so imela posebno

Tab. 2. Živinorejska proizvodnja v SR Slovenijipreračunana v »glave normalne živine« (GNŽ) med leti 1900 in 1981¹

1900	1931	1953	1960	1970	1981
763 217 ²	716.100 ²	682 380	700 568	716 241	879 650

¹ Iz nepojasnjenih razlogov obstajajo v uporabljenih virih manjše razlike med skupnim številom živine za celotno SR Slovenijo in seštevki živine po občinah.

² brez perutnine

vlogo specializirana posestva. Na enak način se je zvečalo tudi število perutnine. Ovčereja ni bila nikoli pomembna. Od nekdanje številne konjske črede je ostala le še slaba desetina. Intenzivna govedoreja in svinjereja temeljita na okopavinsko-žitnem agrarnem sistemu, na pridelovanju koruze, krompirja, sladkorne pese in krmnih rastlin.

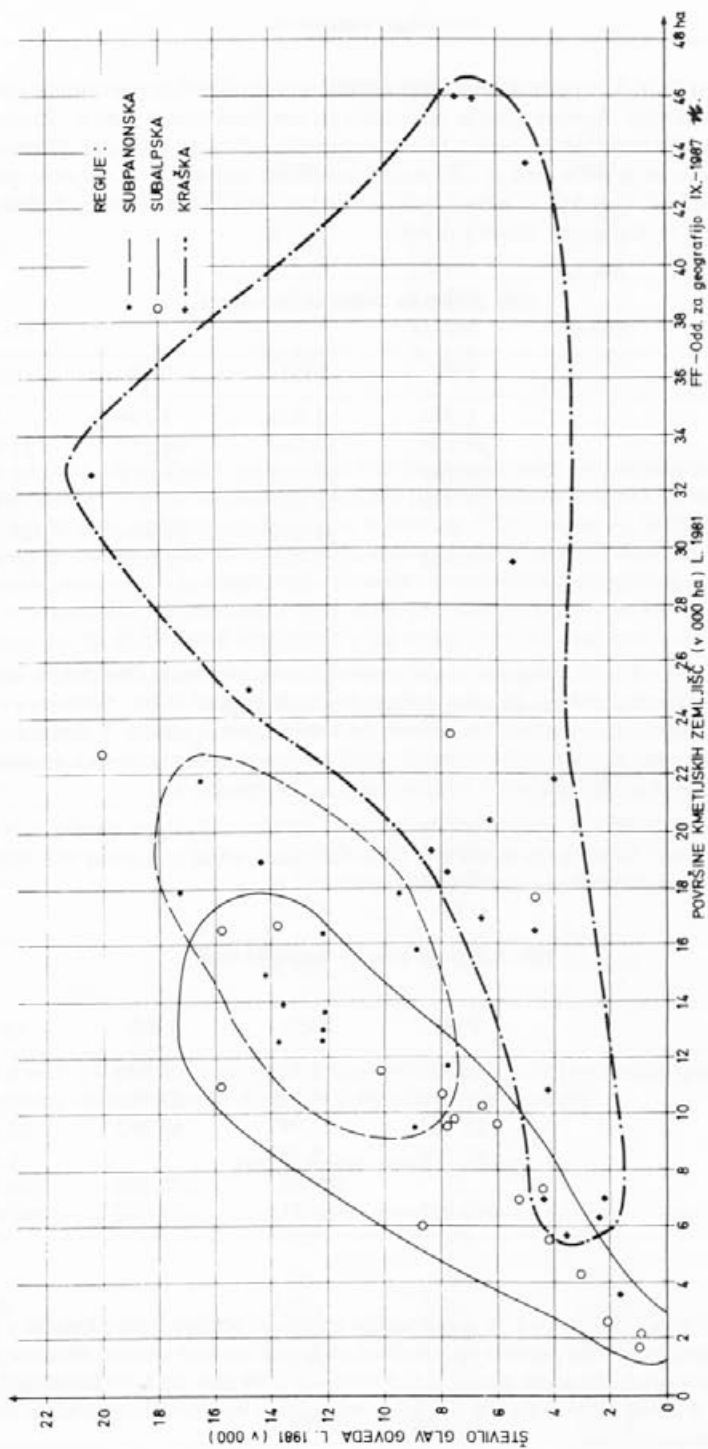
Tab. 3. Število živine v Pomurju

Živina	1900	1953	1960	1981
konji	9.272	7.889	5.781	810
govedo	62.914	67.627	75.210	93.556
svinje	72.825	88.544	109.633	165.890
ovce	3.437	3.791	...	-
perutnina	...	284.633	283.358	960.652
GNŽ	90.735	102.300	112.649	150.070

P o d r a v j e. Regija je naravnogeografsko sestavljena iz ravnine in gričevja. Ravninski predeli, Dravsko in Ptujsko polje, so živinorejsko zelo intenzivni (okopavinsko-žitni agrarni sistem), v gričevju pa je zaradi slabših naravnih razmer in posebnih kultur manj živine. Kljub temu pride na 1 ha kmetijskih tal 0,65 goveda in 0,88 svinj, kar je nad slovenskim povprečjem, ki znaša 0,61 goveda in 0,55 svinj na 1 ha kmetijskih tal. Govedoreja in svinjereja sta od leta 1900 znatno nepredovali; še veliko večji razvoj je doživelo perutninarstvo, zlasti po zaslugi perutninarskega kombinata v Ptujju. Tudi tu je izredno nazadovala konjereja, ki je bila svoj čas zelo razširjena. Ovčereja ni nikoli veliko pomenila.

Tab. 4. Število živine v Podravju

Živina	1900	1953	1960	1981
konji	13.736	9.290	7.656	1.546
govedo	81.847	73.836	74.333	100.634
svinje	101.961	93.520	112.325	136.699
ovce	3.572	11.164	...	616
perutnina	-	262.965	249.741	6072.507
GNŽ	121.430	111.566	113.816	227.503

Riŝba 2. Odnos med površinami kmetijskih zemljiŝ (v 000 ha) in ŝtevilom glav goveda l. 1981 po regijah v SR Sloveniji.

Koroška. V tej izrazito subalpski in deloma alpski regiji prevladuje govedoreja nad svinjerejo. Agrarni sistem je izraziti ali omiljeni krmni sistem. Živinorejska gostota na 1 ha kmetijskih površin znaša pri govedu 0,7 in pri svinjah 0,46 glav. Število goved in svinj je nižje, kot je bilo pred I. svetovno vojno, kar je verjetno posledica industrializacije. Izredno je nazadovalo ovčarstvo, ki je bilo tu poleg Tolminskega, Solčavskega in Karavank najbolj razvito.

Tab. 5. Število živine na Koroškem

Živina	1900	1953	1960	1981
konji	1.571	1.726	1.708	416
govedo	30.107	15.768	16.273	21.937
svinje	24.185	16.113	17.055	14.501
ovce	17.509	11.209	...	2.359
perutnina	–	42.834	37.869	45.245
GNŽ	39.464	23.285	22.812	26.591

Savinjsko. To obsežno regijo sestavljajo subpanonski (Sotelsko), subalpski (Spodnja Savinjska dolina, Šaleška dolina) in alpski predeli (Gor. Savinjska dolina). Na vzhodu prevladuje mešani, na zahodu pa krmni agrarni sistem. V živinoreji govedoreja močno prevladuje nad svinjerejo, tudi v Posotelju. Živinorejska gostota znaša pri govedu 0,81 in pri svinjah 0,43 glav na 1 ha kmetijskih tal.

Po letu 1900 so vse živinorejske zvrsti nazadovale, najbolj pa ovčereja. V mozirski občini je npr. štela ovčja čreda leta 1900 8200 glav, sedaj pa komaj 981. Razmeroma močno razvita je živinoreja v žalski občini.

Tab. 6. Število živine v Savinjski regiji

Živina	1900	1953	1960	1981
konji	6.899	7.139	5.543	1.076
govedo	86.616	57.792	57.792	82.830
svinje	62.153	47.987	63.382	44.182
ovce	17.720	15.538	...	1.586
perutnina	...	189.012	170.152	520.832
GNŽ	110.825	81.315	81.732	102.923

Spodnje Posavje. V regiji sodijo ravninski predeli Krške kotline v okopavinsko-krmni, hribovski predeli pa v mešani ali krmni agrarni sistem; živinoreja je osredotočena v prvih. Gostota goved je 0,59 in svinj 0,49 glav na 1 ha kmetijskih tal. V primerjavi z letom 1900 je število goved, konj in ovac nazadovalo, povečalo se je število svinj in perutnine.

Tab. 7. Število živine v Spodnjem Posavju

Živina	1900	1953	1960	1981
konji	2.334	3.773	3.563	1.272
govedo	29.880	23.625	24.429	26.600
svinje	29.728	23.554	63.386	22.111
ovce	1.627	1.888	...	476
perutnina	...	91.006	93.677	156.405
GNŽ	39.808	34.839	45.243	35.792

D o l e n j s k a. Tudi v tej regiji je bila živinoreja pred leti razvitejša, kot je danes. Nazadovale so prav vse panoge z izjemo perutninarstva. Najbolj izrazit je bil padec v Beli krajini, medtem ko beležimo v občinah Novo mesto in Trebnje, ki imata intenzivnejši okopavinsko-krmni agrarni sistem, rahel vzpon govedoreje in svinjereje. Gostota živine na 1 ha kmetijskih tal znaša v poprečju 0,5 goved in 0,25 svinj, vendar je v novomeški občini znatno višja: 0,63 goved in 0,37 svinj na ha kmetijskih tal. Zanimivo je, da je bil upad konjereje v tej regiji med najmanjšimi v Sloveniji.

Tab. 8. Število živine na Dolenjskem

Živina	1900	1953	1960	1981
konji	4.229	6.684	5.956	3.267
govedo	48.742	46.487	39.027	40.970
svinje	28.378	35.570	43.988	20.731
ovce	3.725	9.053	...	1.096
perutnina	...	139.901	114.357	127.363
GNŽ	60.437	65.067	57.695	51.439

Z a s a v j e ni v živinoreji ne v preteklosti in ne v sedanjosti veliko pomenilo. Že tako in tako majhno število živine je v sodobnosti nazadovalo.

Tab. 9. Število živine v Zasavju

Živina	1900	1935	1960	1981
konji	454	3.480	1.010	457
govedo	7.961	9.067	6.125	6.424
svinje	3.368	7.545	4.683	2.694
ovce	1.833	2.816	...	206
perutnina	...	28.309	13.917	67.860
GNŽ	9.440	15.138	8.514	8.592

O s r e d n j a S l o v e n i j a. To obsežno regijo sestavljajo plodne ravnice na Ljubljanskem polju in Bistriški ravnini, z okopavninsko krmnim sistemom in z močnejše razvito živinorejo, ter Polhograjsko hribovje, del dinarskih kraških planot in del Posavskega hribovja (z izrazitim krmnim sistemom), kjer je gostota živine nižja, a je živinoreja poglavitna kmetijska panoga. Živinoreja je od leta 1900 zmerno napredovala kljub zagotavljeni, veliki in osredotočeni potrošnji v Ljubljani. Največji skok je napravila svinjereja, kar je treba pripisati specializiranim farmam (Ihan). Gostota goved oziroma svinj na ha kmetijskih tal je 0,6 oziroma 0,65. Velik napredek je napravilo perutninarstvo (Zalog).

Tab. 10. Število živine v Osrednji Sloveniji

Živina	1900	1953	1960	1981
konji	10.342	14.743	13.598	4.971
govedo	94.371	66.017	72.021	95.100
svinje	32.457	47.725	56.656	102.609
ovce	10.503	15.464	...	1.263
perutnina	...	218.763	189.883	814.345
GNŽ	113.877	97.518	102.631	138.064

G o r e n j s k a. Na gorenjskih ravninah prevladuje okopavninsko krmni sistem, ki omogoča intenzivno govedorejo. V alpskem območju je sicer živinoreja poglavitna kmetijska dejavnost, a dosega zaradi slabših naravnih možnosti nižje gostote. V povprečju je gostota goved na en ha kmetijskih tal 0,75 in svinj 0,09. Ovčereja, za katero so prav tako ugodne možnosti v Julijskih Alpah in Karavankah, je iz različnih razlogov nazadovala od 12.000 na 4.000 glav.

Tab. 11. Število živine na Gorenjskem

Živina	1900	1953	1960	1981
konji	4.812	6.092	5.148	1.565
govedo	44.718	34.277	33.959	47.732
svinje	14.179	20.215	25.191	5.474
ovce	12.173	13.905	...	4.028
perutnina	...	83.714	73.325	107.318
GNŽ	54.291	48.068	46.504	52.677

G o r i š k a. Če izvzamemo Vipavsko in Goriška Brda, kjer prevladujejo posebni kmetijski sistemi, ima vsa Goriška izraziti krmni sistem, tako da je v kmetijstvu v ospredju govedoreja, medtem ko je od svojčas močne ovčereje na Tolminskem ostala le še desetina ovac (leta 1900: 17.752 in leta 1981: 1.936 ovac). Ostale panoge so manj pomembne. V novejšem času je napredovalo le perutninarstvo. Gostota goved na 1 ha kmetijskih tal znaša 0,31 in svinj 0,05.

Tab. 12. Število živine na Goriškem

Živina	1900	1953	1960	1981
konji	2.595	2.346	2.022	622
govedo	54.675	46.188	45.274	32.802
svinje	19.353	18.612	24.202	5.648
ovce	25.202	24.012	...	2.064
perutnina	...	117.274	113.339	549.698
GNŽ	64.632	57.347	55.046	43.287

Notranjsko je tradicionalno živinorejsko območje, saj narava za drugačne oblike kmetovanja skorajda ne nudi možnosti. Kljub temu je stalež živine povsod nazadoval, za kar je verjetno krivo zaposlovanje ljudi v industriji in močna deagrarizacija. Tudi po vojni urejena živinorejska posestva niso pomembnejeboljšala razmer, saj primanjkuje poljedelskih tal za krmne rastline. Gostota živine je nizka: na 1 ha kmetijskih tal pride 0,29 glav goveda in 0,05 svinj. Perutninarski kombinat Pivka v Neverkah je močno razvil to panogo.

Tab. 13. Število živine na Notranjskem

Živina	1900	1953	1960	1981
konji	2.615	3.640	3.191	1.398
govedo	26.681	18.863	18.494	18.088
svinje	9.891	12.626	15.507	2.998
ovce	8.504	4.941	...	638
perutnina	...	52.535	47.308	990.862
GNŽ	32.618	26.941	26.271	35.162

Obalno-kraška regija ima z izjemo sežanske občine slabe naravne možnosti za živinorejo. Iz družbenih razlogov so nekatere panoge, ki so bile svojčas močnejše razvite, občutno nazadovale. Tako je ovčereja na Krasu, v Brkinih in okoli Slavnika nazadovala ob prvotnih 14.700 na 747 glav. Tudi število oslov in mul, ki jih je Catasto agrario naštel skupaj s konji leta 1929 4.448, se je zmanjšalo v sedanosti. Gostota živine je glede na to nizka: na 1 ha kmetijskih tal pride 0,13 glav goveda oziroma 0,03 svinj. Tudi v tej regiji so dosegli zvečanje perutninarstva s kooperiranjem na specializiranih kmetijah.

Tab. 14. Število živine v Obalno-kraški regiji

Živina	1900	1953	1960	1981
konji	893	1.193	882	389
govedo	21.473	22.159	18.912	9.019
svinje	11.292	10.057	9.631	2.080
ovce	14.699	6.640	...	747
perutnina	...	93.055	54.691	594.985
GNŽ	26.658	27.926	23.022	18.927

Sklep

Živinoreja na ozemlju SR Slovenije je v glavnem zadržala značaj drobnokmetijske zasebne proizvodnje. Deleži družbenega sektorja so razmeroma nizki: pri konjih 1,3 %, govedu 11,7 %, svinjah 32,9 %, ovcah 1,52 % in pri perutnini 86,4 %. Izjemi sta perutninarstvo in svinjereja. V resnici pa ima združeno delo pri oskrbi trga in pri proizvodnji za izvoz večjo težo, kot kažejo te številke. V proizvodnji mleka je družbeni sektor soudeležen pri oskrbi trga z 8,9 % (leta 1981), proizvodnji jajc 61,1 % in pri proizvodnji mesa z 32 %. Gojenje živine na kmetijah je obdržalo v večini primerov intenziven značaj, čeprav je število glav živine na zasebno kmetijo v poprečju zelo nizko: pri govedu znaša 2,61, svinjah 1,77 in pri perutnini 7,78. (Kot osnovo tega računa smo vzeli število živine v zasebnem sektorju leta 1981 in število gospodinjstev, ki so imela kmečko gospodarstvo, in ki jih je bilo leta 1981 192.090). Edino na ne tako številnih v živinorejo usmerjenih kmetij je bil stalež živine višji.

Živinoreja je bila močno navezana na poljedelstvo, saj je bil uvoz krme iz drugih delov Jugoslavije večidel predrag in nerentabilen. Zato je bila osredotočena na območjih z okopavinsko-žitnim ali okopavinsko-krmnim agrarnim sistemom, kjer je tudi dosegala največjo gostoto, vendar je tod bila le ena od pomembnejših panog, ter na območjih z izrazitim ali omiljenim krmnim sistemom, kjer je bila kljub nižji gostoti poglavitna kmetijska panoga. Manj pomembna je bila živinoreja na območjih s posebnimi kulturami (vinogradništvo, hmeljarstvo) ali vrtninami (Koprsko Primorje). Kmetijskih območij brez živine v Sloveniji ni.

Živinorejska proizvodnja v Sloveniji presega potrebe po mleku, mesu in jajcih. Po oceni iz leta 1975 je bil indeks bilance med proizvodnjo in potrošnjo mleka v republiki 105, govejega mesa 115, prašičjega mesa 100 in perutninskega mesa 178 (vse meso 123) ter jajc 103¹⁸. Živinoreja je veliko pomagala pri premagovanju primanjkljaja v poljedelstvu, ki stalno spremlja SR Slovenijo v proizvodnji žita, koruze, sladkorja in olja.

Zastavlja se vprašanje ali bi bilo mogoče pomembneje povečati živinorejsko proizvodnjo. Naravne razmere so zanjo dokaj ugodne. Dolgoročni plan za SR Slovenijo predvideva takšno povečanje, zlasti v govedoreji in ovčereji. Porast naj bi se opiral na večje hektarske donose poljščin, večje pridelovanje krme na travinju, na zaustavitvi zaraščanja pašnikov (ogozdovanje) in na večjih melioracijah močvirnatih ali poplavljenih zemljišč.¹⁸ Plan se zavzema za zmanjšanje uvoza krmil in rabe močnih krmil, saj te postavke zelo dražijo proizvodnjo. Odločilna naj bi bila doma pridelana krma, prav tu pa je ključ nadaljnega razvoja slovenske živinoreje. Pri sedanji tehnologiji (obdelavi, gnojenju) bo ob danih naravnih razmerah zelo težko pomembneje zvečati živinorejsko proizvodnjo razen, če bomo spremenili sedanjo strukturo poljščin v korist krme. Za kaj takega pa se bo verjetno težko odločiti. Kot izhod ostane predvsem večanje hektarskih donosov, skrbnejše zdravstveno varstvo živali ter ustrezna agrarna in tržna politika z živinorejskimi proizvodi, ki bo podpirala njihovo proizvodnjo z ugodnimi cenami, zagotavljenim odkupom ali celo s subvencijami kot je to primer v Evropski skupnosti. Treba bo tudi najti nova tržišča na tujem, saj je evropski trg zasičen z mesom, mlekom in mlečnimi izdelki. Določene možnosti za prodajo živinorejskih proizvodov nudi tudi turistična potrošnja, zlasti ob Jadranu.

Viri in bibliografija

1. N o v a k, V.: Živinoreja, Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev, Zgodovina agrarnih panog, I. SAZU, Ljubljana, 1970, št. 343–394.
2. Dolgoročni plan SR Slovenije za obdobje od leta 1986 do leta 2000, Zavod SRS za družbeno planiranje, Ljubljana, 1986, str. 51–53.
3. Statistični podatki po občinah SR Slovenije: Družbeni proizvod samostojnega osebnega dela v kmetijstvu in njegovi elementi, 1978–1982, 1985/1, Zavod SRS za statistiko.
4. Statistisches Jahrbuch für das Jahr 1871, H. 2, 1872, 1880, N. 2, (1883), Oesterreichische Statistik, Bd. 12 (1886), Bd. 34 (1893), Bd. 60/3, N. F., Bd. 5 (1912). Magyar statisztika közlemények Állatlétszáma: ar 1911 iki évi februar hó 28-iki állapot szerint, Budapest, 1913 (za Prekmurje)
5. Poljoprivredna statistika, Stočarstvo, Beograd.
6. Catasto agrario, za province Fiume, Gorizia, Pola, Trieste in Udine, Roma, 1929.
7. Landwirtschaftliche Betriebszählung in der Republik Oesterreich vom 14. Juni 1939, Ergebnisse für Kärnten, Wien, 1932.
8. Statistični letopis SR Slovenije, Ljubljana, 1981.
9. Statistisches Handbuch des Landes Kärnten, Zahlen und Daten, Ergebnisse der land- und forstwirtschaftlichen Betriebszählung, Klagenfurt, 1970. Beiträge z. öster. Statistik, H. 313/4, Wien, 1973.
10. 3° Censimento generale dell' agricoltura, 24. ottobre 1982; Caratteristiche strutturali delle aziende agricole, Istat, Roma, 1985, Tomo 1 – Fascicoli provinciali.
11. R o u b i t s c h e k, W.: Der regionale Struktur der Viehhaltung in der DDR, Pettermans Mitteilungen, 1965/4, str. 276.
A n d r e a e, B.: Agrargeographie, Berlin, 1977.
S i c k, W. D.: Agrargeographie, Braunschweig, 1984.
12. Leksikon občin za Štajersko, Dunaj, 1904; Leksikon občin za Avstrijsko-Ilirsko Primorje, Dunaj, 1906; Leksikon občin za Kranjsko, Dunaj, 1906; Leksikon občin za Koroško, Dunaj, 1905; Magyar Statisztikai közlemények, Budapest, 1913.
13. Statistični letopis SR Slovenije, Ljubljana, 1984, str. 192.
14. Popis stoke, živine i košnica 1952 i 1953, Savezni zavod za statistiku, Beograd, 1955, str. 140.
15. Statistični podatki po občinah SR Slovenije, 1963/III, Ljubljana, 1964; Živina in perutnina po popisu kmetijstva 15. 5. 1960, str. 83–85.
16. Statistični letopis SR Slovenije, Ljubljana, 1971.
17. Statistični letopis SR Slovenije, Ljubljana, 1981.
18. J e r š i č, M., M. P l e š k o: Zasnova uporabe prostora – Kmetijstvo, Regionalni prostorski plan za območje SR Slovenije, Ljubljana, 1975, str. 27.
19. Dolgoročni plan SR Slovenije za obdobje od leta 1986 do leta 2000, Zavod SRS za družbeno planiranje, Ljubljana, 1986, str. 52.

ANIMAL HUSBANDRY IN THE S. R. OF SLOVENIA (YUGOSLAVIA)

Igor Vrišer

(Summary)

The study deals with the state of animal husbandry on the territory of the Socialist Republic of Slovenia in the period 1900 to 1981 and is based on statistical census data and estimates. Sheep-breeding and horse-breeding has declined mostly during this period, whereas progress was made in pig-breeding and poultry-keeping (based now mainly on specialised large poultry sheds) while cattle-breeding was not marked by substantial changes as far the number of animals is considered. The unitary measurement of the »units of standard animals« for all domestic animals was applied and the resultant numbers were 763 thousands units in the year 1900 and 879 thousands units in the year 1981. Animal husbandry in the post-war period emerged as the main agricultural branch. The highest numbers and density (per hectare of agricultural land) now are attained in the flat sub-panonian areas of NE Slovenia where the predominant system of agriculture is of the »hilling plants and cereals type« and on flat river terraces in the large basins of Central Slovenia (Savinja valley, Upper Carniola, plains of Lower Carniola) where the dominant type is that based on hilling plants and fodder crops. In the alpine and sub-alpine uplands and on the dinaric-karst plateaus animal husbandry is by far dominant branch of agriculture, but the density of cattle per hectare are low because of the lack of cultivable land and the predominant grass cover. Animal husbandry is least developed in the lower Karst and the coastal area. The long-term general development plan for Slovenia provides for the continued specialisation on cattle-breeding, but also for a revival of sheep-breeding since good conditions for both branches exist in Slovenia. The question is raised, however, whether it will be possible to raise the number of animals in the present landownership structure that is still marked by the predominance of private small farms and considering that, in the socialist sector, larger shares in the number of animals are registered only for poultry (86%) and swine (33%) whereas the share for cattle is only 12%.